

UMDE DİNİ TETKİKLER DERGİSİ

UMDE JOURNAL OF RELIGIOUS INQUIRIES

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1 (Temmuz/July 2022): 081-115

Fıkıh Kitaplarında Ayetlerin Hüküm İstinbatı Dışında Kullanılması (Abdurrahman el-Cezârî'nin el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a Kitabı Örneği)

Verses Used in Fıqh Books Other Than Jurisdictions -At the Example of Book al Fıqh 'ala al madhâhib al arba'ah of 'Abd al-Rahmân al-Jazîrî-

Mehmet ERGÜN

Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Ana Bilim Dalı

Assistant professor, Manisa Celal Bayar University, Faculty of Divinity, Basic Islamic Sciences, Department of Tafsîr, Manisa, Türkiye

mehmet.ergun@cbu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1036-3115>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 7 Nisan/April 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 16 Haziran/June 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Temmuz/July 2022

Atıf / Citation

Ergün, Mehmet. "Fıkıh Kitaplarında Ayetlerin Hüküm İstinbatı Dışında Kullanılması (Abdurrahman el-Cezârî'nin el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a Kitabı Örneği)". *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 5/1 (Temmuz/July 2022), 081-115.

<https://doi.org/10.54122/umde.1100137>

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Ergün)

Yayıncı / Published by

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ Nevşehir Hacı Bektas Veli University

Lisans Bilgisi / Lisence Information

Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC 4.0) ile lisanslanmıştır. /This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Öz

Tüm İslamî ilimlerin kaynağı olan Kur'an içerdiği ahkâm ayetleri sebebiyle fıkıh kitaplarının da ilk başvuru kaynağıdır. Bu kitaplarda özellikle fikhî bir kâideye veya hükme delil olarak gösterilen birçok ayet vardır. Çünkü amaçları insanların ibadet ve hukuk ile ilgili amellerini ayetlerden tespit ederek hüküm çıkarmaktır. Ancak bazı fıkıh kitaplarında ayetlerin söz konusu amaç dışında da kullanıldığı vakidir. Nitekim araştırmasını yaptığımız Abdurrahman el-Cezîrî'nin *el-Fikh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* kitabı bunlardan biridir. Bu eseri tercih etmemizin sebebi hem dört mezhebin görüşlerini içermesi hem de ülkemizde bilinmesidir. Çalışmadaki amacımız ise eserde hüküm istinbatı dışında kullanılan ayetleri tespit etmek ve hangi alana nasıl bir fayda sağladığını göstermektir. Bu amaçla eserde hükümlere delil olma dışında kullanılan ayetleri dil yönünden şahit olarak gösterilen, çeşitli konularda örnek olarak zikredilen, hüküm verme usulüyle zikredilen, fikhî hükümlerin hikmet ve faydalarından bahseden ve son olarak büyük günahlardan söz eden ayetler olmak üzere inceledik. Bu ayetler bir fıkıh kitabının sadece hükümlerle ilgili bir kitap değil birçok alana hitap ettiğini ve tefsir ilmiyle birlikte anlaşılması gerektiğini gösterir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Fıkıh, Ayet, Hüküm, el-Fikh ala'l-mezâhibi'l-erba'a

Abstract

The Qur'ân, which is the source of all Islamic sciences, is also the first reference source for fiqh books because of the verses it contains. In this respect, the science of fiqh and the science of tafsir are in a close relationship. The criteria of the science of tafsir should also be taken into account while making judgments from the verses. Although the interpretations of the law come to mind first when the verses of ahkâm are mentioned, in this study, we aimed to determine how the fiqh books benefited from the verses other than the derivation of judgments. we have determined as a field of study because it is comprehensive, contains the views of four sects and is also known in our country we have examined 'Abd al-Rahmân al-Jazîrî's *al-Fiqh ala'l-medhâhibi'l-arba'a* book. We group the verses used outside of being evidence for the provisions as follows: We have separated: Verses used in terms of language, Verses that are mentioned as examples on various subjects, Verses about the wisdom and benefits of fiqh provisions, and lastly verses which talk about major sins. The fact that the verses are used as examples from different aspects in fiqh books, apart from the determination of judgment, is an indication that the Qur'ân also has a source value other than legal provisions.

Keywords: Tafsir, Fiqh, Verse, Judgment, al Fiqh 'ala al madhâhib al arba'ah

Giriş

Yüce Kur'an bütün dini ilimlerin temel başvuru kaynağıdır. Fıkıh ilmi de hüküm istinbatında delillerini ilk önce Kur'an'dan aramaktadır. Bu sebeple fıkıh kitaplarında sık sık karşımıza ayetler çıkmaktadır. Ancak fıkıh kitaplarında Kur'an ayetlerinin herhangi bir fikhî hükme delil olmasının dışında başka ilmî meseleler için de delil olarak kullanıldığını görmekteyiz. Biz bu çalışmamızda bir fıkıh kitabında hüküm istinbatı dışında kullanılan ayetleri incelemeyi hedefledik. Fıkıh dışında tefsir alanına da katkı sağladığını düşündüğümüz müellifin söz konusu ayetleri kitabına hangi amaçla aldığına dair fikir yürütüp tespitlerde bulunarak ayetleri belli konu başlığı altında inceledik. Çalışma konusu olarak hem kapsamlı olması hem dört mezhebin görüşlerini içermesi hem de ülkemizde de tanınması gibi sebeplerle Abdurrahman el-Cezîrî'nin *el-Fikh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* isimli

eserini tercih ettik. Bu eserde ayetlerin fikhî hükümlere delil olması dışında özellikle fikhî kavramların sözlük anlamlarını açıklamak üzere dil yönüyle, çeşitli konulara örnek verme yönüyle, fikhî hükümlerin hikmetlerini ve faydalarını ifade etme ve büyük günahları açıklama yönüyle kullanıldığını gördük. Bu örnekleri tespit ederek fıkıh kitaplarında Kur'an'ın kaynak değerine farklı bir açıdan bakmayı amaçladık.

1. Dil Yönüyle Zikredilen Ayetler

Kur'an, kelimelerin kullanım yönüyle Arap dilinin kaynaklarından biridir. Arapça, Kur'an'ın nüzulünden önce uygun siyasi ve kültürel ortam oluşmadığı için yazılı edebiyata geçememiştir. Bu sebeple bazı istisnalar hariç o günkü Arapçanın edebi seviyesini gösterecek yazılı belgeler bulunmamaktadır.¹ Bugün bilinen anlamda Arap diline ait en eski uzun metin Kur'an'dır ve bu özelliğiyle Arapçanın en eski ve güvenilir yazılı kaynağı olup, İslâm'ı kabul eden diğer toplumlarda Arap dilinin yayılmasını sağlamıştır.² Arapça bir metin olarak nazil olan Kur'an,³ bu dili en kapsamlı şekilde kullanan mu'ciz ve mûciz bir kitaptır.⁴ Bu konuda Ferrâ (öl. 207/822); Kur'an'ın, Arap dili için şiirden daha açık ve kuvvetli bir delil olduğunu söylerken,⁵ Râğıb el-İsfahânî (öl. 502/1108) de "Kur'an'daki lafızlar Arap dilinin en saf ve öz halidir, ideal ve değerli olanıdır, fakihler ve hikmet ehlinin hüküm ve hikmetlerini ortaya koyarken onlara dayanmaktadır, en büyük şairlerin ve ediplerin ürettikleri nazım ve nesirlerinde başvurdukları kaynaktır."⁶ demektedir. Bunların yanı sıra Süyûtî (öl. 911/1505) ister mütevatir, ister ahad, isterse şaz kıraat olsun, Kur'an'daki bütün kelimelerin Arap dili için bir hüccet olarak kullanılabileceğini beyan etmiştir.⁷

Corcî Zeydân (öl. 1914) da Kur'an'ın bu yönünü şu şekilde vurgulamaktadır:

Kur'an, diğer milletlerin kutsal kitaplarının başaramadığı büyük ve önemli bir etkiye sahiptir. Bu da fasih Arapçanın devamını sağlaması ve milyonlarca insanın Arapça okumasına ve anlamasına sebep olmasıdır... Çünkü İslam, her Müslümanın Kur'an'ı ezberlemesini ve okumasını zorunlu kılmaktadır. Şayet Kur'an olmasaydı, tıpkı Roma'nın yıkılmasıyla Latincenin düştüğü duruma benzer şekilde Arap dünyasının dili de halklarının birbirlerini anlamalarının zorlaştığı farklı lehçeler haline gelirdi... Kur'an, diğer milletlerin kutsal kitaplarının başaramadığı büyük ve önemli bir etkiye sahiptir. Bu da fasih Arapçanın devamını sağlaması ve milyonlarca insanın Arapça okumasına ve anlamasına sebep olmasıdır... Çünkü İslam, her Müslümanın Kur'an'ı ezberlemesini ve okumasını

¹ Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'arabiyye* (Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2012), 52.

² Adnan Muhammed ez-Zerzûr, *Medhal ilâ tefsiri'l-Kur'ân ve ulûmih* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1998), 15-16.

³ Yûsuf 12/2; en-Nahl 16/103; eş-Şuarâ 26/195.

⁴ el-Bakara 2/23; el-İsrâ 17/88;

⁵ Yahya b. Ziyâd Ebu Zekeriyye el-Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Yusuf en-Necâtî, Muhammed Ali en-Neccâr, Abdülfettâh İsmail eş-Şelebî (Mısır: Dâru'l-Misriyye, ts.), 1/14.

⁶ Râğıb el-İsfahânî, *el-Müredâtü fi garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1412), 55.

⁷ Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-İktirâh fi usûli'n-nahvi ve cedelih*, thk. Mahmûd Feccâl (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1409/1989), 39.

zorunlu kılmaktadır. Şayet Kur'an olmasaydı, tıpkı Roma'nın yıkılmasıyla Latincenin düştüğü duruma benzer şekilde Arap dünyasının dili de halklarının birbirlerini anlamalarının zorlaştığı farklı lehçeler haline gelirdi.”⁸

Kur'an'ın Arap dilinde kaynak olarak kabul edilmesinin bir nedeni de nazil olduğu Kureyş lehçesinin Arap dili alimlerin en fasih ve en saf lehçe olarak kabul edilmesidir.⁹ Kureyş lehçesi; Hz. İbrahim'den bu yana insanların Mekke'de yerleşik hayat yaşamaları,¹⁰ 'Ukâz panayırı gibi büyük organizasyonların Mekke'de düzenlenmesi ve burada halka hitap eden şairlerin şiirlerini bu lehçe ile söylemeleri,¹¹ Hz. Muhammed'den nakledilen, “Ben Arapların en fasihiyim, zira ben Kureyş'tenim”¹² rivayetinde vurgulandığı üzere, Kureyş kabilesinin yaşadığı bölgenin diğer yabancı ülkelerden uzak olması sebebiyle bu lehçenin diğer dillerle karışmaktan korunarak tüm lehçeler içinde en fasihi olması¹³ ve Kureyşlilerin ticaret maksadıyla kışın Şam ve yazın Yemen'e seyahat etmelerinin¹⁴ Kureyş lehçesinin yayılmasına zemin hazırlaması gibi sebeplerden dolayı Araplar arasında yaygın ve egemen lehçe olarak kabul ediliyordu. Tüm bunların bir sonucu olarak pek çok İslamî kaynakta olduğu gibi incelediğimiz eserde de özellikle fikhî terimlerin dil yönünden tanımı yapılırken ayetlerden de faydalanılmaktadır.

Kur'an'ın içerdiği kelimeler açısından öne çıkan özelliklerinden biri bazı kelimelere yeni anlamlar kazandırmış olmasıdır. İbn Fâris (öl. 395/1004) bu durumu hac ve zekât kavramları üzerinden şöyle açıklamaktadır: “Araplar önceleri hac kelimesini “yönelme ve yarayı tedavi etme” anlamlarında kullanıyorlardı. Sonra şeriat haccın şartları ve şiarlarını ekledi. Zekâtta da aynı şey geçerlidir. Araplar bu kelimeyi ancak ‘artma’ anlamı ile bilmekteyken şeriat bu anlama bir takım yeni anlamlar eklemiştir.”¹⁵

İncelediğimiz kitapta dil açısından ayetlerin genelde fikhî kavramların sözlük anlamlarını açıklamak için kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Şimdi bu tür ayet kullanımlarının kitapta geçtiği yerlere bir bakalım:

⁸ Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'arabiyye*, 392.

⁹ İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ, *es-Sâhibî fî fikhî'l-luğa*, nşr. Muhammed Ali Beydûn (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 55-56.

¹⁰ İbrahim 14/37.

¹¹ Cevâd Alî; *el-Mufasssal fî târîhi'l-Arab kable'l-İslâm* (Beyrut: Dâru's-Sâkî, 2001), 14/69.

¹² Ebû Muhammed İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, thk. Servet Ukkâşe (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1992), 132.

¹³ İbn Haldûn, *Mukaddime*, thk. Halîl Şehhâde (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1988), 765.

¹⁴ el-Kureyş 106/1-4.

¹⁵ İbn Fâris, *es-Sâhibî*, 79-80.

1.1. Neces

Kitabın *tahâret* bölümünde “نجس” kelimesinin “necis” ve “neces” olmak üzere iki farklı şekilde okunduğu belirtildikten sonra *إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ* “*Müşrikler pistirler*”¹⁶ ayeti bu kelimenin cim harfi fethalı olarak “neces” şeklinde okunmasına delil olarak zikredilmektedir.¹⁷

1.2. Teyemmüm

“Teyemmüm” kelimesinin sözlükte “kastetmek, yönelmek” anlamına geldiği söylendikten sonra; *وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ* “...pis şeyleri infak etmeye yeltenmeyin...”¹⁸ ayetindeki kullanılışı buna örnek gösterilmektedir.¹⁹

1.3. Salât

Kitabın *namaz* bölümünde “salât” kelimesinin lügat anlamının “hayır dua etmek” olduğu ve *وَصَلِّ عَلَيْهِمْ* “...onlara dua et...”²⁰ ayetinde bu anlamda kullanıldığı zikredilmektedir.²¹

Yeri gelmişken belirtmek isteriz ki; bize göre Kur’an’da en fazla yanlış anlamlandırılan kavramlardan birisi de “salât” kavramıdır. Müellif kitabın bu bölümünde “salât” kavramının sözlük anlamlarından sadece bir tanesini söyledikten sonra tek bir örnek vermekle yetinmiştir. Oysaki “salât” kavramı pek çok ayette “namaz” anlamında değil sözlük anlamlarında kullanılmakta ve bu kavramın yersiz yere “namaz kılmak” olarak tercüme edilmesi birçok ayetin yanlış anlaşılmasına sebep olmaktadır.²²

1.4. Ezan

“Ezan” kelimesinin lügatte “bildirmek, haber vermek” anlamına geldiği ve *وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ* “*Allah ve resulünden bir bildiridir...*”²³ ve *وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ* “*İnsanlara hacı*

¹⁶ et-Tevbe 9/28.

¹⁷ Abdurrahmân el-Cezîrî, *el-Fıkhü ale'l-mezâhibi'l-erba'a* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 1/5.

¹⁸ el-Bakara 2/267.

¹⁹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/136.

²⁰ et-Tevbe 9/103.

²¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/160.

²² Bk. Düccane Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999), 77-78; Mesut Okumuş, “Semantik ve Analitik Açından Kur’an’da “Salât” Kavramı”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (2004/2), 1-30; Murat Sülün, “Kur’an-ı Kerim’de Salâtın Kavramsal Çerçevesi”, *Sosyal ve Ferdi İşlevleri Açısından Namaz ve Cami - Tartışmalı İlmî Toplantı*, 18-19 Ekim 2008, Üsküdar Belediyesi Altunizade Kültür Merkezi, 2009, s. 17-46; Cahit Karaalp, “*Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu: Salat Kavramı Örneği*” (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), 2018.

²³ et-Tevbe 9/3.

*bildir...*²⁴ ayetlerinde bu anlamda kullanıldığı belirtilmektedir.²⁵ Kur'an'da “ezan” kelimesinin “namaz vaktinin geldiğini insanlara bildirmek için okunan duyuru” anlamında kullanılmamış olması dikkat çekicidir.

1.5. Sıyâm

Oruç bölümünde “*sıyâm*” kelimesinin lügatte “mutlak manada kendini bir şeyden alıkoymak, tutmak” anlamına geldiği belirtilmiş ve kelimenin bu anlamda kullanılmasına delil olarak ise; *إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا “Şüphesiz ben Rahmân'a (kendimi insanlarla konuşmaktan) alıkoymayı adadım...”*²⁶ ayeti nakledilmiştir.²⁷

1.6. Zekât

Zekât bölümünde kavramın sözlük anlamının “temizleme” ve “fazlaşma” anlamlarına geldiğini söyledikten sonra *فَدَأْفَلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا “(Nefsini) temizleyen kurtuluşa ermiştir”*²⁸ ayeti bu manada kullanıma örnek olarak zikredilmiştir.²⁹

1.7. Şirâ

Alış-veriş bölümünde alım ve satımı ifade eden “bey” ve “şirâ” kelimelerinin birbirlerinin yerlerine de kullanıldığı belirtildikten sonra Hz. Yusuf'u kuyudan çıkarılanların onu köle olarak satmalarından bahseden *وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ “Onu ucuz bir fiyata sattılar...”*³⁰ ayetinde “şirâ” kelimesinin “satış” anlamında kullanılmasına örnek olarak gösterilmektedir.³¹

1.8. Ribâ

Ribâ/Faiz bölümünde “ribâ” kelimesi lügatte “fazlaşma, artma” anlamına geldiğine dair şu iki ayetten istişhat edilmiştir. *فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ “Biz onun (kuru toprağın) üzerine yağmur yağdırdığımız zaman canlanır ve kabarır...”*³² ayetteki “رَبَتْ” fiili “kabarmak” anlamına gelir ki; buradaki kabarmanın anlamı fazlaşmaktır. *أَنْ تَكُونَ أُمَّةً هِيَ “Bir topluluk diğer bir topluluktan daha fazladır diye...”*³³ bu ayette geçen “أَرْبَى” kelimesi “sayıca çok” anlamına gelmektedir.³⁴

²⁴ el-Hac 22/27.

²⁵ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/281.

²⁶ Meryem 19/26.

²⁷ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/492.

²⁸ eş-Şems 91/9.

²⁹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/536.

³⁰ Yûsuf 12/20.

³¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 2/134.

³² el-Hac 22/5.

³³ en-Nahl 16/92.

³⁴ Cezîrî, *el-Fıkh*, 2/221.

1.9. Ehl

Vasiyyet bölümünde bir kimsenin “ehlim için şu kadar mal vasiyet ettim” sözündeki “ehl” kavramıyla kimlerin kastedildiğine dair görüş farklılıklarına değinilmektedir. Ebû Hanîfe’ye (öl. 150/767) göre “ehl” kelimesi sadece “zevceye/eşe” özgüdür. Ebû Hanîfe bu iddiasına; “*Mûsâ süreyi tamamlayıp ehliyle yola çıkınca, Tûr tarafında bir ateş görmüş ve ehline, “Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm, umarım oradan size bir haber ya da ısınmanız için ateşten bir kor getiririm” dedi.*”³⁵ ayetinde bu anlamda kullanılmış olmasından istidlal etmektedir. Ebu Yusuf ile Muhammed ise kelimenin; hizmetçiler dışında kişinin geçimlerinden sorumlu olduğu kimselere özgü olduğunu söylemekte ve “*Biz de onu (Lût’u) ve karısı dışında ehlini kurtardık...*”³⁶ ayetinde “ehl” kelimesinin bu anlamda kullanılmış olmasını delil getirmektedirler.³⁷

Bunların dışında ayetlerden dil yönünden faydalanılan yerleri kısaca şöyle sıralayabiliriz:

“Rehin” kelimesinin sözlükte “hapsetmek, alıkoymak” anlamına geldiğine dair; “*كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ*” “*Herkes kazandığına karşılık bir rehindir*”³⁸ ayeti,³⁹ Şâfiîler’e göre “*karz*” ifadesinin, şer’an ödünç verilen şey için kullanıldığına dair; *مَنْ ذَا الَّذِي يُفْرِضُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا* “*Kimdir Allah’a güzel bir borç verecek o kimse ki...*”⁴⁰ ayeti,⁴¹

“Hicr” kelimesinin bir anlamının da “akıl” olduğuna dair; *هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرِ* “*Şüphesiz bunlarda, akıl sahibi bir kimse için özellik vardır*”⁴² ayeti,⁴³

“Mudârebe” kelimesinin, ticaretin çoğunlukla sefere çıkmayı gerektirmesi yönüyle “sefere çıkma” anlamına gelen “darb” masdarından türemiş olmasına dair; *وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ* “*Yeryüzünde sefere çıktığınız vakit*”⁴⁴ ayeti,⁴⁵

³⁵ el-Kasas 28/29.

³⁶ el-A'râf 7/83.

³⁷ Cezîrî, *el-Fıkh*, 3/296.

³⁸ el-Müddessir 74/38.

³⁹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 2/286.

⁴⁰ el-Bakara 2/245.

⁴¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 2/304.

⁴² el-Fecr 89/5.

⁴³ Cezîrî, *el-Fıkh*, 2/310.

⁴⁴ en-Nisâ 4/101.

⁴⁵ Cezîrî, *el-Fıkh*, 3/34.

“Tekeffül” kelimesinin sözlükte; “başkasının zimmetindeki şeyi üstlenmek” anlamına geldiğine dair; وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا “Zekeriya’yı da ona kefil kıldı”⁴⁶ ayeti,⁴⁷

“Îlâ” kelimesinin sözlük anlamından bahsederken “i’telâ-ye’telî” kelimesinin “yemin etmek” anlamına geldiğine dair; وَلَا يَأْتِلِ أَوْلُوا الْفُضْلِ مِنْكُمْ “İçinizden varlık sahibi kimseler... yemin etmesinler...”⁴⁸ ayeti,⁴⁹

Zihâr kefaretinin ne zaman vacip olacağı konusundan bahsederken ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا “Eşlerine zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler...”⁵⁰ ayetindeki “geri dönme” anlamına gelen “يَعُودُونَ” fiilinin burada “dönüşmek” anlamına geldiğine dair حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ “...Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur”⁵¹ ayeti,⁵²

“Had” kelimesinin “yasak” anlamında da kullanılmasına dair تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا “Bunlar, Allah’ın yasaklarıdır. Bunlara yaklaşmayın”⁵³ ayeti,⁵⁴

“Hamr” kelimesinin “üzümden elde edilen içki” anlamına geldiğine dair اِنِّي اَرَيْتِي اَعَصِرُ خَمْرًا “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm.”⁵⁵ ayeti,⁵⁶

Küfür ve zina isnadından bahseden ayetlerde “isnad” kelimesi yerine istiare yapılarak “insana taş, ok veya bunlara benzer eziyet verici şeyleri atmak” anlamına gelen “remy” kelimesinin kullanılmasına örnek olarak وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ “Namuslu kadınlara zina isnat edenler...”⁵⁷ ve اِنَّ الَّذِيْنَ يَزْمُوْنَ “Eşlerine zina isnat edenler...”⁵⁸ ve اِنَّ الَّذِيْنَ يَزْمُوْنَ “İffetli ve habersiz mümin kadınlara zina isnat edenler...”⁵⁹ ayetleri,⁶⁰

⁴⁶ Âl-i İmrân 3/37.

⁴⁷ Cezîrî, *el-Fıkh*, 3/195.

⁴⁸ en-Nûr 24/22.

⁴⁹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 4/407.

⁵⁰ el-Mücâdele 58/3.

⁵¹ Yâsîn 36/39.

⁵² Cezîrî, *el-Fıkh*, 4/443.

⁵³ el-Bakara 2/187.

⁵⁴ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/11, 47.

⁵⁵ Yûsuf 12/36.

⁵⁶ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/22.

⁵⁷ en-Nûr 24/4.

⁵⁸ en-Nûr 24/6.

⁵⁹ en-Nûr 24/23.

⁶⁰ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/186.

Kadınlarla erkeklerin şer'î bir hükümden bahsederken bir arada anıldıklarında tağlib olarak kadınların da müzekker sigasıyla ifade edildiklerine dair *“O itaat edenlerdendi”*⁶¹ ayeti,⁶²

Atıf amaçlı kullanılan “vav” harfinin mutlak cemi ifade ettiğine dair *“وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ”* *“İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir.”*⁶³ ve *“يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَبِأَيْمَانِكُمْ أَكْبَادَكُمْ إِلَى الْكُلْمِ وَبِأَيْمَانِكُمْ أَكْبَادَكُمْ إِلَى الْكُلْمِ وَبِأَيْمَانِكُمْ أَكْبَادَكُمْ إِلَى الْكُلْمِ وَبِأَيْمَانِكُمْ أَكْبَادَكُمْ إِلَى الْكُلْمِ”* *“Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın.”*⁶⁴ ayetleri⁶⁵

Son olarak; “Kıyas” kelimesinin, “قَصُّ الْأَثَرِ” tabirinden alınma olup “izi takip etmek” anlamına geldiğine dair *“فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا”* *“Hemen izleri üzerine geri döndüler”*⁶⁶ ayeti.⁶⁷

İncelediğimiz eserde dil yönüyle kullanılan ayetlerin genelde fikhî terimlerin ıstılâhî değil sözlük anlamlarını ifade etmek için kullanıldıkları görülmektedir. Bunun sebebi de fikhî konuları ifade eden kelimelerin sonradan kavramlaşması olabildiği gibi Kur'an'da bu fikhî konulara değinilmemesi de olabilmektedir.

2. Çeşitli Konulara Örnek Vermek Üzere Zikredilen Ayetler

Eserde bazı ayetler doğrudan bir konuyla ilgili olmadan sadece örnek olarak zikredilmiştir. Bu tür ayet kullanımlarının kitapta geçtiği yerler şu şekildedir.

Şâfiîler ve Hanbelîlere göre cünüp kişinin dua ayetlerini okuyabileceği belirtildikten sonra örnek olarak *“سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ”* *“Bunu hizmetimize veren Allah'ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi.”*⁶⁸ ayeti zikredilmiştir.⁶⁹

⁶¹ et-Tahrîm 66/12.

⁶² Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/211.

⁶³ en-Nûr 24/4.

⁶⁴ el-Mâide 5/6.

⁶⁵ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/215.

⁶⁶ el-Kehf 18/64.

⁶⁷ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/219.

⁶⁸ ez-Zuhruf 43/13.

⁶⁹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/112-113.

Namazda kıraat şartının yerine gelmesi için okunması gereken en az miktar konusunda “*Sonra derin derin düşündü...*”⁷⁰ ve “*İkisi de yemyeşil*”⁷¹ ayetlerini nakletmiştir.⁷²

Namazında iftitahtan sonra okunacak dualara örnek olarak bazı hadislerde zikredilen; “*Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim*”⁷³ “*...De ki: "Benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin rabbi olan Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim.*”⁷⁴ ayetlerinin de okunabileceğini belirtmektedir.⁷⁵

Namazı bozan davranışlardan bahsedilen bölümde yanındaki bir kişiye mesaj vermek veya kendisine yöneltilen bir soruyu cevaplamak için muhtelif ayetleri okumanın namazı bozup bozmayacağı konusuna değinirken “*Esenlikle, güvenle girin oraya!*”,⁷⁶ “*Binmeniz için atları, katırları, eşekleri de yarattı...*”⁷⁷ ve “*Ey Yahyâ! Kitaba var gücünle sarıl!*”⁷⁸ ayetlerini bu amaçla okunabilecek ayetlere örnek olarak göstermiştir.⁷⁹

Bunun yanında namazdan sonra yapılacak zikirlerle örnek olarak; *سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ* “*Mutlak izzet sahibi olan rabbin, onların yakıştırdığı nitelemelerden münezzehtir.*”⁸⁰ ayeti,⁸¹

Kunut duasını bilmeyen kişinin onun yerine okuyabileceği dualara örnek olarak *وَمِنْهُمْ* “*İnsanlardan öyleleri de vardır ki, 'Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver; bizi cehennem azabından koru!' derler*”⁸² ayeti,⁸³

İstiska (yağmur duası) esnasında okunabilecek ayetlere örnek olarak bazı hadislerde nakledilen “*Dedim ki: 'Rabbinizden bağışlama dileyin; çünkü o çok bağışlayıcıdır. Üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin'*”⁸⁴ ayetlerini aktarmaktadır.⁸⁵

⁷⁰ el-Müddessir 74/21.

⁷¹ er-Rahmân 55/64.

⁷² Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/230.

⁷³ el-En'âm 6/79.

⁷⁴ el-En'âm 6/162-163.

⁷⁵ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/221-222.

⁷⁶ el-Hicr 15/46.

⁷⁷ en-Nahl 16/8.

⁷⁸ Meryem 19/12.

⁷⁹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/274-275.

⁸⁰ es-Sâffât 37/180.

⁸¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/300.

⁸² el-Bakara 2/201.

⁸³ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/305.

⁸⁴ Nûh 71/10-12.

⁸⁵ Cezîrî, *el-Fıkh*, 1/328.

Yemin bölümünde, Kur'an üzerine yemin edileceğini ancak "Kur'an" kelimesiyle hutbe ve namazın kastedilmesi halinde yeminin gerçekleşmeyeceğini belirttikten sonra Kur'an kelimesinin hutbe ve namaz anlamlarına geldiği yerlere örnek olarak; "*Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.*"⁸⁶ ve "*Güneşin zevalinden gecenin karanlığına kadar namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir.*"⁸⁷ ayetlerini nakletmiştir. Yine yemin bölümünde, "Allah'ın emaneti üzerine" diye yemin edilirken "emanet" kelimesi ile Allah'ın kelamının kastedildiği taktirde yeminin geçerli olacağı ancak "emanet" kelimesiyle Allah'ın; "*Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi...*"⁸⁸ ayetiyle işaret ettiği emanetin kastedilmesi halinde yeminin gerçekleşmeyeceğini belirtmiştir.⁸⁹

Nikah akdi yapılmadan önce hutbe okunması mendup olan hutbeye örnek olarak Hz. Peygamber'den rivayet edilen hutbede geçen en-Nisâ 4/1, Âl-i İmrân 3/102 ve Ahzâb 33/70-71 ayetleri nakledilmiştir.⁹⁰

3. Fıkhi Hükümlerin Hikmetleri ve Faydaları Hakkında Zikredilen Ayetler

Hz. Peygamber'in vefatından sonra insanlar arasında ahkâma dair sorular çoğalmıştır. Bu da fikhî ayetlerin tefsir edilmesine ve ayetlerden hüküm çıkarabilmeye olan ihtiyacı arttırmıştır. Bütün bunlar fikhî tefsir hareketinin başlamasına sebep olmuştur.⁹¹ Kur'an'ın fikhî yönünü ele alırken dikkatimizi çeken özelliklerinden birisi de zaman zaman hükümlerin konuluş hikmet ve sebeplerinin beyan edilmesidir. İncelediğimiz eserde yer alan ayetlerden bazıları da fikhî hükümlerin teşri hikmetlerini ve insanlara yönelik faydalarını belirtmek için nakledilmektedir. Bu sayede bir hükmün belirlenmesindeki etken unsurlar ortaya konulmuş olup benzer hikmet ve sebeplere sahip olaylar hakkında aynı hükümleri uygulamak, başka bir deyişle kıyas yapmak kolaylaşmaktadır.⁹² Bunun yanında bazen yapılması emredilen davranışların faydaları, haram kılınan şeylerin ise zarar ve kötülükleri belirtilerek insanların bunları benimsemeleri kolaylaştırılmıştır. Bu bağlamda müellif ayetleri makâsıdu's-şerîa çerçevesi altında işlemektedir. Zira makâsıd yararlı neticelerin elde edilip zararlı olanların

⁸⁶ el-A'raf 7/204.

⁸⁷ el-İsrâ 17/78.

⁸⁸ el-Ahzâb 33/72.

⁸⁹ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 2/69.

⁹⁰ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 4/13.

⁹¹ Yakup Yüksel, "Fıkıhî Tefsir Geleneğinde "Ahkâm-ı Kur'aniyye"nin Yeri", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/8 (2015), 162.

⁹² Bk. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *el-Burhân fî usûli'l-fıkıh*, thk. Salâh b. Muhammed (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997), 2/205.

giderilmesini sağlayarak insanların maslahatlarına olan şeyleri gerçekleştirmeyi hedefleyen bir kavramdır.⁹³ Bu bölümde, incelediğimiz eserde fiki hükümlerin hikmetleri ve faydaları hakkında zikredilen ayetlere bazı örnekler vereceğiz.

3.1. Namazın Hikmeti ve Faydası

Müellif, kitabın *namaz* bölümünde namaz ibadetinin emredilme amacı ve insanlara sağladığı faydalardan bahsederken; namazın insanları manevi kurtuluşa ulaştıracağını belirten; “*Mü’minler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında derin huşu içerisindedirler*”,⁹⁴ hakkıyla kılınan namazın insanı ahlaki yönden destekleyeceğini söyleyen; “*Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder.*”⁹⁵ ve yine namazı kılarken gözetilmesi gereken hususlardan birinin de Allah’ı anmak olduğunu vurgulayan “*Beni anmak için namaz kıl*”⁹⁶ ayetlerini zikretmiştir.⁹⁷

Cezîrî, namaz içerisinde kişinin kulluk bilincini etkin kılmak için okunan ayetlerde verilen mesajlardan etkilenmesi gerektiğini vurgulamakta ve “*Mü’minler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. Onun ayetleri kendilerine okunduğu zaman onların imanlarını artırır.*”⁹⁸ ayetini örnek olarak zikretmektedir.⁹⁹

Müellif namazları cemaatle kılmanın önemine değinirken Allah’ın Müslümanların birliğini emrettiğini söylerken “*Hep birlikte Allah’ın ipine sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin*”¹⁰⁰ ayetini, Müslümanların kardeş olduklarından bahsederken de “*Müminler ancak kardeştir*”¹⁰¹ ayetini nakletmektedir.¹⁰²

Namazın şartlarından biri olan Kabe’ye yönelmenin hikmeti hakkında açıklama yaparken bundan maksadın belli bir yönün kutsanmasının değil yalnızca Allah’a ibadet etmek olduğunu belirttikten sonra bu konuda “*Bir takım kendini bilmez insanlar, ‘Onları yönelmekte oldukları kiblede çeviren nedir?’ diyecekler. De ki: ‘Doğu da Batı da Allah’ındır. Allah dilediği kimseyi doğru yola iletir*”¹⁰³ ayetini nakletmektedir.¹⁰⁴ Sonrasında ise Allah’ın

⁹³ Mustafa Harun Kıyılık, “İslâm Hukuku’nda Katl-Makâsîd İlişkisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2019), 507.

⁹⁴ el-Mü’minûn 23/1-2.

⁹⁵ el-Ankebût 29/45.

⁹⁶ Tâhâ 20/14.

⁹⁷ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 1/158.

⁹⁸ el-Enfâl 8/2.

⁹⁹ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 1/159.

¹⁰⁰ Al-i İmran 3/103.

¹⁰¹ el-el-Hucurât 49/9.

¹⁰² Cezîrî, *el-Fıkıh*, 1/160.

¹⁰³ el-Bakara 2/142.

¹⁰⁴ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 1/185.

insanlara Kabe'ye yönelmelerini emretmesinin sebebi olarak şu hususları zikretmektedir: İnsanları bazı genel faydaları elde etmeleri, Allah'a karşı hissettikleri itaat ve korku duyguları ile nefislerini süslemeleri ve Hz. İbrahim'in duasında belirttiği üzere ürün yetişmeyen ve mahrumiyet bölgesi olan Mekke'de yaşayanları ihya etmek için emrettiğini söylerken Hz. İbrahim'in duasını içeren İbrahim 14/37 ayetini nakletmektedir. Devamında da İslam'daki ibadetlerin yegâne hedefin Allah'ı yüceltmek ve O'nun her türlü ortaklıktan tenzih etmek olduğunu söyledikten sonra; “*Doğu da Batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.*”¹⁰⁵ ayetini bu konuda delil olarak zikretmektedir.¹⁰⁶

3.2. Hacr Konusunda Hassas Olmak

Cezîrî; *hacr*¹⁰⁷ bölümünde “Allah, veliler ile vasilere, yetimlerle düşkünlerin haklarını korumalarını vasiyet ederek onları ihmal etmek ve mallarına göz dikmek hususunda, Rablerinden sakınanlarla O'nun yakalamasından ve cezalandırmasından korkanların tüylerini ürpertecek¹⁰⁸ biçimde sakındırmıştır” dedikten sonra en-Nisâ 4/6, 9-10 ayetlerini bu konudaki ilahi uyarılara örnek olarak göstermektedir.¹⁰⁹

3.3. İnsanın Acziyetinin Vurgulanması

Kitabın *müzâraa* bölümünde toprağa tohum ekmenin insanların görevi olduğu ancak o tohumları yeşertme ve büyütme söz konusu olduğunda kulların aciz olduklarını belirtmek için “*Dileseydik, onu kuru bir çöp yapardık...*”¹¹⁰ ayetinden istidlal edilmektedir. Yine aynı bölümde, insanoğlunun tohumu mesabesindeki meninin de böyle olduğu vurgulanarak “*Attığınız o meniye ne dersiniz? Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz?*”¹¹¹ ayetinde bu hususun dile getirildiği söylenilmektedir.¹¹²

3.4. İnsanları Kötülükten Kurtarıp İyiliğe Yönlendirmek

Müellif *nikâh* bölümünde muvakkat ve mut'a nikahlarından bahsederken İslam'ın ilk dönemlerinde mut'a nikahının uygulanmakta iken sonraki zamanlarda yasaklandığını, bunun da zinayı büyük günahlardan sayan ve insanları zinaya sevkeden yolları kapatan İslami

¹⁰⁵ el-Bakara 2/115.

¹⁰⁶ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 1/186.

¹⁰⁷ Belli bir şahsı sözlü tasarruflardan men etmek anlamında fikhî bir terimdir. Bk. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), 165.

¹⁰⁸ Bu cümle ez-Zümer 39/23 ayetinden iktibas edilmiştir.

¹⁰⁹ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 2/311-312.

¹¹⁰ el-Vâkıa 56/65.

¹¹¹ el-Vâkıa 56/58-59.

¹¹² Cezîrî, *el-Fıkıh*, 3/5.

kuralların gereği olduğunu belirttikten sonra; “*Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.*”¹¹³ ayetini nakletmektedir.¹¹⁴

3.5. Hüküm Vermede Adalet

Eserin belli suçlara karşılık olarak uygulanması ayetler ile belirlenmiş olan hadlerden bahseden bölümünde suç işleyen kişi hakkında hüküm verirken veya şahitlik yaparken bu kişi hakkında aracılığın kabul edilmemesi, sosyal statüsü ne olursa olsun herkesin yargı önünde eşit olduğu ve tanıdık tanımadık kişiler arasında bir ayırımın yapılmaması gerektiği hususuna değinildikten sonra bu konulara vurgu yapan en-Nisâ 4/135 ayetini nakledilmektedir.¹¹⁵ Yine aynı bölümde adalet karşısında herkesin eşit olduğunu vurgulayan Hucurât sûresindeki “*Allah katında en değerli olanınız, en çok sakınanınızdır...*”¹¹⁶ ayetine de yer vermektedir.¹¹⁷

Müellif kitabın bir başka bölümünde had cezalarını belirleyen bizzat Allah olduğunu, O'nun cezayı dilediği gibi belirleyebileceğini ve Allah ile kulları arasında bu konuda kullarından herhangi birisine ayrıcalık tanınmasını gerektirecek bir yakınlık olmadığını belirtirken “*Bilmez misin ki göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'a aittir. O dilediğine azap eder, dilediğini de bağışlar. Allah her şeye kadirdir.*”¹¹⁸ ayetinin bu prensiplerin dayanağı olduğunu söylemektedir.¹¹⁹

3.6. Uyuşturucu Ticaretinin Haram Olması

Cezîrî, uyuşturucu maddelerin satılmasının başka günahların işlenmesine sebep olması yüzünden bunların ticaretini yapmanın haramlığında şüphe olmadığını, oysa Allah'ın, bizleri günah işlemek ve haddi aşmak üzere yardımlaşmaktan menettiğini belirttikten sonra bu görüşüne delil olarak; “*İyilik ve takva üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın.*”¹²⁰ ayetini nakletmektedir.¹²¹

Kur'an'ın nüzul döneminde uyuşturucu maddelerin kullanımı diye bir problem olmadığından ayetlerde bu konuda bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Cezîrî, günümüz toplumları için büyük bir problem olan uyuşturucu maddelerin ticaretinin haram olması hususunda el-Mâide 5/2 ayetindeki genel prensibi zikretmektedir.

¹¹³ el-İsrâ 17/32.

¹¹⁴ Cezîrî, *el-Fıkh*, 4/85.

¹¹⁵ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/6.

¹¹⁶ el-Hucurât 49/13.

¹¹⁷ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/7.

¹¹⁸ el-Mâide 5/40.

¹¹⁹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/183-184.

¹²⁰ el-Mâide 5/2.

¹²¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/39.

3.7. Allah'ın Dinine Sahip Çıkmak

İslam dininin kendi mensuplarına her durumda Allah'a taate devam etmeyi, O'nun emirlerine sarılmayı ve Allah'ın kendilerini zafere ulaştırıncaya kadar takva üzere olmayı emrettiğini söyleyerek Allah'ın dinine sahip çıkmayı emreden; “*Şüphesiz ki Allah kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.*”¹²² ve “*Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar.*”¹²³ ayetlerini aktarmaktadır. Sonrasında bu durumun müşahhas bir örneği olarak da komutanların askerlere savaş alanında bile namazı terk etmemelerini ve günahlardan ve masiyetten uzak durmalarını emretmesi gerektiğini söyleyerek; “*Yardım ve zafer ancak mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi Allah katındadır.*”¹²⁴ ayetiyle böyle yapmalarının sebebini göstermektedir.¹²⁵

3.8. Hadleri Uygulamanın Toplumsal Faydası

Had cezalarının yerine getirilmesinin toplumsal faydaları olarak toplumdaki düzenin korunmasının gerekliliğine dair “*Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.*”¹²⁶ ayeti örnek olarak aktarılmaktadır.¹²⁷ Had cezaları vasıtasıyla insanların yeryüzünde fesada yol açacak fiillerden uzak durmalarının temini için en-Nûr 24/2 ayetinde bir kişiye zina haddi uygulanırken halkın da ibret almak amacıyla orada toplanarak bu olaya şahit olmaları istenmiştir.¹²⁸

3.9. Zinadan Korunmak

Müellif, Allah'ın insanların ırzlarını muhafaza konusunda dikkat etmeleri gereken hususları açıkladığını söyledikten sonra bunlardan biri olarak “*Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın...*”¹²⁹ ayetinde kadınların örtünerek vücutlarını korumalarının ve yabancı erkeklerle bir araya gelmekten uzak durmalarını emredildiğini belirtmektedir.¹³⁰ Zinadan korunma konusunda el-İsrâ 17/32 ayetinde Allah, insanları zinaya yaklaşımdan ve zinanın öncülü olabilecek davranışları

¹²² el-Hac 22/40.

¹²³ Muhammed 47/7.

¹²⁴ Âl-i İmrân 3/126.

¹²⁵ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/45.

¹²⁶ el-A'raf 7/56.

¹²⁷ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/47. Hadlerde gözetilen maslahatlar için bk. Nazım Büyükbaş, “İslam Ceza Hukukunda Cezalandırma ve Maslahatların Korunması Arasındaki İlişki”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/34 (2013), 144-170.

¹²⁸ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/47, 49.

¹²⁹ el-Ahzâb 33/33.

¹³⁰ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/49.

yapmaktan menetmiştir. Bunun yanında el-Furkân 25/68 ayetinde Allah, zinayı şirkten ve cinayetten hemen sonra sayarak ne kadar büyük bir günah olduğunu vurgulamıştır.¹³¹

3.10. Zina İsnadında Şahitlerin Sayı Şartı

Müellif, bir zina isnadında illa dört şahidin bulunmasının zorunluluğu konusunda hadlerin tatbik edilebilmeleri için suçun kesin olarak ispat edilmesinin şart olduğunu ve bu hassasiyetin sebebini de “*Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş...*”¹³² ayetinde işaret edildiği üzere Allah’ın bu alemin bozulmasından ziyade yerinde kalmasını istemesini ve yine “*Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibidir.*”¹³³ ayetinden anlaşılacağı üzere ölüm cezasını gerektiren suçların kesin olarak tespit edilmeden bu cezanın verilemeyeceğini zikretmektedir.¹³⁴

3.11. Zina Suçunu İspatlamada İşin Ciddi Tutulmasının Hikmeti

Kitapta belirtildiğine göre; İslam hukuku, zina yapan evli kişiye recm cezasını belirlerken suçun çirkinliğini ve kötülüğünü göz önünde bulundurmuş ve insanlara zinanın, adam öldürmeye eşit derecede bir suç olduğunu bildirmek istemiştir.

Müellif bunları belirttikten sonra adam öldürmenin ne denli büyük bir günah olduğunu vurgulamak için; “*Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedi kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.*”¹³⁵ ayetini nakletmiş ve bu ayeti okuyan müminlerin zinadan uzak duracaklarını bildirmiştir.¹³⁶

3.12. Zinadan Sakındırmak

Müellif, zina günahından sakındırmaktan bahsederken öncelikle Allah’ın insanları zina fiiline yaklaşmamaları amacıyla Kur’an’da zinanın kötülüğünden bahseden ayetleri,¹³⁷ sonra müslüman erkekleri günahlardan sakınan, iffetli ve salih kadınlarla evlenmeye teşvik eden ayetleri¹³⁸ ve en son da bu vasıflardaki kadınlara örnek olarak gösterilen Hz. Meryem’den bahseden ayetleri¹³⁹ aktarmaktadır.¹⁴⁰

¹³¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/51.

¹³² el-Enfâl 8/61.

¹³³ el-Mâide 5/32.

¹³⁴ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/77.

¹³⁵ en-Nisâ 4/93.

¹³⁶ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/94.

¹³⁷ en-Nisâ 4/22; el-Furkân 25/68-69; el-A’raf 7/33; en-Nûr 24/2-3.

¹³⁸ en-Nisâ 4/25, 34.

¹³⁹ Âl-i İmrân 3/42; Enbiyâ 21/91; el-Ahzâb 33/69; et-Tahrîm 66/12.

¹⁴⁰ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/110-115.

Zina haddinin uygulanması konusunda kitapta değinilen hususlardan birisi de bu haddin uygulanması anında merhametli olunmaması gerektiğidir. Nitekim Allah “*Allah’ın dini(nin koymuş olduğu hükmü uygulama) konusunda onlara acıyacağınız tutmasın.*”¹⁴¹ buyurmaktadır. Müellif, kaynak belirtmeden¹⁴² bu ayet hakkında müfessirlerin “hadleri uygulamayarak veya eksik uygulayarak suçlulara acımayın” veya “bu ayet zina için had değneğini hafifçe vurarak merhametiniz sizi tutmasın” manalarının olabileceğini söylediklerini nakletmektedir.¹⁴³

Müellif, zina fiilinin kötülüğü kadar bu fiilin haberinin yayılmasının da kötü olduğunu belirttiikten sonra buna delil olarak “*İnananlar arasında hayasızlığın yayılmasını arzu eden kimseler var ya; onlar için dünya ve ahirette elem dolu bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.*”¹⁴⁴ ayetini nakletmiştir.¹⁴⁵

Cezîrî, bir kadınla zina eden bir erkeğin sonradan o kadınla nikahlanması hakkında açıklamalar yaparken; “Mâlikîlere göre bir adam bir kadınla zina ettiği takdirde kendisinin fasid menisinden istibra etmedikçe o kadını nikahlaması sahih olmaz” dedikten sonra bunun hikmetinin de; nikahın hürmetinin olduğu ve bunun gereği olarak nikahlı olarak akıtılan meninin gayri meşru ilişkide akıtılan meni ile karışmaması olduğunu belirtmekte ve konuyla ilgili olarak “*Zina eden erkek ancak, zina eden veya Allah’a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah’a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu mü’minlere haram kılınmıştır*”¹⁴⁶ ayetini nakletmektedir. Daha sonra İbn Mesud’un; “Bir erkek bir kadınla zina eder de sonra onu nikahlarsa her ikisi de ebediyete kadar zinakâr olurlar”¹⁴⁷ şeklinde bir rivayet bulunduğunu söylemiş ve “*...Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı...*”¹⁴⁸ ayetini naklederek bu ayette zinadan kaçınıp namuslu yaşayanların nikahının mübah, diğerlerinin nikahının ise batıl kılındığını belirtmiştir.¹⁴⁹

¹⁴¹ en-Nûr 24/2.

¹⁴² Biz yaptığımız araştırma sonucunda müellifin bu görüşleri Fahreddin Razi’nin tefsirinden naklettiğini tespit ettik. Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türasi’l-Arabî, 1420/2000), 23/317.

¹⁴³ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/116.

¹⁴⁴ en-Nûr 24/19.

¹⁴⁵ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/118.

¹⁴⁶ en-Nûr 24/3.

¹⁴⁷ Bk. Saîd b. Mansûr, *Sünen*, thk. Habibu’r-er-Rahmân el-A’zamî (Hindistan: ed-Dâru’s-Selefiyye, 1403/1982), 1/258-261.

¹⁴⁸ en-Nisâ 4/24.

¹⁴⁹ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/123.

3.13. Livata

Yazar, livata suçunun kötülüğünü belirtmek için önce Lut kavmini Allah'ın şiddetli cezalandırmasından bahseden Hûd 11/82-83 ayetlerini, sonrasında bu ahlaki rezilliğin Kur'an'da tıpkı zina gibi çirkin bir iş olarak adlandırıldığını bildiren el-A'râf 7/80 ayetini nakletmiştir.¹⁵⁰ Cezîrî, livata yapan kişilere uygulanması gereken ceza konusundaki farklı görüşleri naklettikten sonra bu görüşler arasında tercihe şayan olanın bekar da olsa evli de olsa livata yapan kişinin mutlaka recmedilmesi olduğunu ve Lut kavminin üzerlerine pişmiş çamurdan taşlar yağdırılmak suretiyle helak edildiğini belirten ez-Zâriyât 51/32-34 ayetlerinden bu suçun cezası olarak geçmiş ümmetlere recm cezasını meşru kıldığının anlaşıldığını söylemiştir.¹⁵¹

Ancak bize göre bu ayetten böyle bir hüküm çıkarmak yanlıştır. Zira burada Allah'ın o kişilere uyguladığı toplu bir helak şekliinden bahsedilmektedir ve dünyadaki uygulanan cezalar bu toplu helak şekillerinden ayrı olarak tespit edilirler. Yoksa Kabe'ye karşı saldırıda bulunan kişilerin de recmedilmesi veya ölçü ve tartıda hile yapan kişilerin Medyen halkı gibi deprem ve şiddetli sesle cezalandırılmaları gerekirdi.

Yazar daha sonra insanları bu suçtan sakındırmak amacıyla Kur'an'da bu fiili işleyenlerin fasık,¹⁵² haddi aşan,¹⁵³ ve bozguncu¹⁵⁴ gibi kötü sıfatlarla anıldığını nakletmektedir.¹⁵⁵

3.14. Hırsıza El Kesme Cezasının Verilmesinin Hikmeti

Müellif eserinde hırsızlık suçuna karşı Kur'an'da belirtilen el kesme cezasına yönelik yapılan itirazlara değinmektedir. Bunlardan biri de Ebü'l-Alâ el-Maarrî (öl. 449/1057)¹⁵⁶'nin bir şiirindeki şu ifadelerdir:

Beş yüz altınla diyetlendirilen bir el ... Nasıl olur da çeyrek dinar için kesilir?

Bu bir çelişkidir bize de susmaktan ... ve cehennemden mevlamıza sığınmaktan başka bir şey düşmez.¹⁵⁷

¹⁵⁰ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/127-128.

¹⁵¹ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/128.

¹⁵² el-A'râf 7/81; el-Ankebût 29/34.

¹⁵³ el-Şuarâ 26/165-166.

¹⁵⁴ el-Ankebût 29/30-31.

¹⁵⁵ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/128.

¹⁵⁶ Ebü'l-Alâ Ahmed b. Abdillâh b. Süleymân el-Ma'arrî. Meşhur Arap filozof ve şairi. Bk. Ebû Bekr el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşar Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2002), 5/397.

¹⁵⁷ Şemsüddîn eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 5/465.

Cezîrî, bu itiraza cevap olarak fıkıhçılardan birinin; “Hırsızlık olayında elin çeyrek dinar için kesilmesi insanların çarçabuk mal çalmaya yeltenmemeleri içindir...” dediğini aktardıktan sonra bu cezadaki caydırıcılık ilkesine vurgu yapan “*Yaptıklarına bir karşılık ve Allah’tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin...*”¹⁵⁸ ayetini nakletmiştir.¹⁵⁹

3.15. Hırsızın Tövbesi

Kitapta, bir daha hırsızlık yapmamaya samimi bir şekilde tövbe eden hırsızın tövbesinin Allah tarafından kabul edileceği hususunda dört mezhep imamının ittifak ettikleri bildirildikten sonra onların bu görüşlerinin dayanağı olarak “*Her kim de işlediği zulmünün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*”¹⁶⁰ ayeti gösterilmektedir.¹⁶¹

3.16. Kazf Haddinin Teşriinin Hikmeti

Müellif, İslam hukukunun amaçlarından birinin de kişinin manevi şahsiyetini korumak olduğunu hatırlatarak namus konusunda yapılan ithamların insanın toplum içerisinde saygınlıklarını gidereceğini ve böyle olaylara mahal vermemek için Allah’ın, caydırıcı hadler belirlediğini belirtmiştir. Bu açıklamadan sonra kitapta başkalarına iftira atmanın vebalinin büyüklüğünü bildiren; “*Hani o iftirayı dilden dile dolaştırıyor; hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyleri ağzınıza alıp söylüyor ve bunu önemsiz bir iş sanıyordunuz. Halbuki bu, Allah katında büyük bir günahdır.*”¹⁶² ayeti nakledilmektedir.¹⁶³

Kitabın devamında; Allah’ın, kazf haddine son derece önem verdiğinin göstergesi olarak, hırsızlık haddi hakkında bir, zina haddi hakkında iki ve yol kesme haddi hakkında bir ayet indirmiş olmasına rağmen kazf haddiyle ilgili iki ayet indirdiği vurgulandıktan sonra kazfın bir başka çeşidi olan lian hakkında beş ayet ve ifk hadisesine ilişkin dokuz ve bütün bunların peşi sıra da zinadan haberi olmayan mümin kadınlara iftirada bulunmayı yasaklamaya dair dört ayet indirdiği belirtilmiş, Kur’an’ın bu konuyu “*O temiz olanlar*

¹⁵⁸ el-Mâide 5/38.

¹⁵⁹ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/182.

¹⁶⁰ el-Mâide 5/39.

¹⁶¹ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/184.

¹⁶² en-Nûr 24/15.

¹⁶³ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/186.

*iftiracıların söyledikleri şeylerden uzaktırlar. Onlar için bir bağışlanma ve bolca verilmiş iyi bir rızık vardır.*¹⁶⁴ ayetiyle noktaladığını bildirilmiştir.¹⁶⁵

Müellif, namuslu kadınlara zina isnat ettikleri halde dört şahit getiremeyen kişilerin Allah katında yalancı olduklarını ve kendilerine bu yalancılıklarından dolayı had vurulduğunu söyleyerek burada “*Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir.*”¹⁶⁶ ve “*Onlar (iftiracılar) bu iddialarına dair dört şahit getirselerdi ya! Madem ki şahit getirmediler; işte onlar Allah yanında yalancıların ta kendileridir.*”¹⁶⁷ ayetlerini nakletmektedir.¹⁶⁸ Sonrasında bu iftiranın vebalinin büyüklüğünü vurgulamak için; “*İffetli ve (haklarında uydurulan kötülüklerden) habersiz mümin kadınlara zina isnat edenler, gerçekten dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. İşlemiş oldukları günahtan dolayı dillerinin, ellerinin ve ayaklarının kendi aleyhlerine şahitlik edecekleri günde onlara çok büyük bir azap vardır. O gün Allah onlara kesinleşmiş cezalarını tastamam verecek ve onlar Allah’ın apaçık bir gerçek olduğunu bileceklerdir.*”¹⁶⁹ ayeti nakledilmiştir. Bölümde son olarak; “*İnananlar arasında hayasızlığın yayılmasını arzu eden kimseler var ya; onlar için dünya ve ahirette elem dolu bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.*”¹⁷⁰ ayetine yer verilmiş ve bu ayette dünyada verileceği söylenen azabın; kazf haddini, başkalarının namuslarına dil uzatanların başlarına gelen felaketleri, rezalet ve rüsvaylığı, kendisinin de şerefine dil uzatılmasını, gizlisini, açığını ortaya çıkaracak şekilde yalan-yanlış ırzına laf atılmasını, meclislerde, özel yaşantısından nahoş biçimde söz edilmesini kapsadığını, uhrevi azabına gelince ise bunun dünyevi cezaya nispetle daha şiddetli ve kalıcı olacağı şeklinde tefsir edilmiştir.¹⁷¹

Kitapta Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre kazf haddinin bütün hadlerin en hafifi olduğu belirtildikten sonra bunun sebebi olarak zina isnadının kesin olmaması gösterilmektedir. Çünkü isnatta bulunan kişinin doğruyu söylemiş olması muhtemel olmakla birlikte bu kişi iddiasını ispatlamaktan acizdir ve bu sebeple hükmen veya hakikaten yalan söylemiş kabul edilmektedir. Nitekim yukarıda da geçen en-Nûr 24/13 ayetinde bu husus

¹⁶⁴ en-Nûr 24/26.

¹⁶⁵ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/187.

¹⁶⁶ en-Nûr 24/4.

¹⁶⁷ en-Nûr 24/13.

¹⁶⁸ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/187.

¹⁶⁹ en-Nûr 24/23-25.

¹⁷⁰ en-Nûr 24/19.

¹⁷¹ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/187-188.

vurgulanmaktadır.¹⁷² Allah, iffetli ve müslüman bir erkeğe veya kadına zina isnadında bulunan kimseye seksen değnek vurulması, şahadetinin ebediyen kabul edilmemesi ve fasıklığına hükmedilmesi şeklinde üç ceza belirlemiş olmakla birlikte “*Ancak tövbe edip bundan sonra ıslah olanlar müstesna. Çünkü Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*”¹⁷³ ayetiyle tövbe edenlerin bu hükümden istisna edildiklerini bildirmiştir.¹⁷⁴

3.17. Kısasın Emredilmesinin Hikmeti

Müellif, kısasın emredilmesinin hikmetini açıklarken öncelikle insanın tabiatının kötülüğe meyledecek şekilde olduğunu belirttikten sonra özellikle Kur’an’ın ilk muhataplarından olan bedevilerin akıl ve adalet yasalarını çiğneyen cahiller olup kabalığa fazlasıyla meylettiklerini söylemiştir. Bu sebeple ilahi hikmet, adam öldürmekten caydıracak cezaları ve kısası meşru kılmıştır diyerek kısas hükmünün bildirildiği “*Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki (bu hükme uyarak) korunursunuz.*”¹⁷⁵ ayetini nakletmiştir.¹⁷⁶

Sonraki bölümlerde Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir Müslümanı masum bir cana kastetmekten sakındıracak hükümler içeren “*Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedi kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır*”¹⁷⁷ ayeti okumanın bile yeterli olacağı söylenmektedir.¹⁷⁸ Bir cana kıymanın ne büyük vebal olduğuna dair Kur’an’da öne çıkan hususlardan biri de bu suçun bazı ayetlerde¹⁷⁹ şirk ile birlikte zikredilmiş olmasıdır.¹⁸⁰

Cezîrî, kasden adam öldüren kişi hakkında hem dünyevi hem uhrevi bazı hükümlerin bulunduğunu söyledikten sonra el-İsrâ 17/33 ayetinden öğrenildiği üzere dünyevi olan hükmün, maktulün velilerinin ona karşı yetkili kılınması olduğunu belirtmiştir.¹⁸¹

3.18. Katilin Tövbesi

Cezîrî, alimlerin geneline göre katilin tövbesinin Allah ile kendisi arasındaki bir mesele olduğunu, katil eğer samimi bir şekilde tövbe edip salih amel işlerse Allah’ın onun

¹⁷² Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/210-211.

¹⁷³ en-Nûr 24/5.

¹⁷⁴ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/212.

¹⁷⁵ el-Bakara 2/179.

¹⁷⁶ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/218.

¹⁷⁷ en-Nisâ 4/93.

¹⁷⁸ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/222.

¹⁷⁹ en-Nisâ 4/29-30, 93; el-Mâide 5/32; el-En’âm 6/151; el-Furkân 25/68-69.

¹⁸⁰ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/223.

¹⁸¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/224.

kötülüklerini iyiliklere dönüştüreceğini, maktule de uğradığı zulüm karşılığında bazı mükafatlar vermek suretiyle onu razı edeceğini belirttikten sonra bu görüşlerinin dayandığı; “*Onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar; haksız yere, Allah’ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar, zina etmezler. Zira (bilirler ki) bunları işleyen kimse cezasını bulacak. Kıyamet gününde ona azabı kat kat verilecek ve alçaltılmış olarak o azap içinde ebedî kalacaktır. Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır; Allah böylelerinin kötü hallerini iyiye çevirecektir. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.*”¹⁸² ayetini aktarmıştır.

3.19. Kisasın Faydası

Kitapta belirtildiğine göre; Bu konuda kuvvetli olan görüş dünyada kısas uygulanan kişiye Allah, ahirette ayrıca azap etmeyeceği şeklindedir. Diğer alimlere göre ise kısas, katilin günahına kefaret olmaz ve ahiretteki cezasını kaldırmaz. Çünkü katiline uygulanan kısasın haksız yere öldürülen kimseye hiçbir faydası yoktur. “Kisasın faydası sadece dünyada insanların birbirlerini öldürmelerini önlemek suretiyle hayattaki insanları korumaya yöneliktir” denildikten sonra “*Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki korunursunuz.*”¹⁸³ ayetini bu görüşe delil olarak aktarmaktadır.¹⁸⁴

3.20. Katili Affetmeye Teşvik

Müellif, Allah’ın maktulün velisi konumundaki insanları katili affetmeye teşvik ettiğini söyledikten sonra; “*Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür. Ama kim affeder ve arayı düzeltirse onun mükafatı Allah’a aittir...*”¹⁸⁵ ayetini nakletmiştir.¹⁸⁶

Cezîrî, katilin affedilmesine teşvik konusunda akla gelen bir soruyu aktarıyor: “İslam hukuku, bir cana kıymanın suçların en korkuncu ve topluma en zararlısı olmasına rağmen maktulün velisi tarafından affedilmekle uygulanmasının kaldırılacağını söylemektedir. Oysa cani bir kişinin kendisinin de eninde sonunda mutlaka kısasen öldürüleceğini bilmesi ve bu sebeple suça yeltenmemesi için bu cezanın hiçbir şekilde affedilmeyen cezalardan olması gerekmez miydi?” Müellif bu soruya cevaben öncelikle; bunun böyle olmasının, İslam hukukunun incelik ve güzelliklerinden biri olduğunu belirttikten sonra kısasla ilgili, “*Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki korunursunuz.*”¹⁸⁷ ayetini tekrar

¹⁸² el-Furkân 25/68-70.

¹⁸³ el-Bakara 2/179.

¹⁸⁴ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/229.

¹⁸⁵ Şûrâ 42/40.

¹⁸⁶ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/229.

¹⁸⁷ el-Bakara 2/179.

hatırlatarak, kısas cezasının cinayet işlemeye meyleden kişiler için yeterince caydırıcı olduğunu ve artık daha fazla kan akıtmanın önüne geçmek ve canları muhafaza etmek için maktulün yakınlarının kalplerindeki kin ve düşmanlıkları yok edecek çareleri araştırmak gerektiğini söylemektedir.¹⁸⁸

Cezîrî, maktulün velisine verilen kısas yetkisinden bahsederken önce; “(Maktulün velisi) ancak o da öldürme hususunda haddi aşmasın...”¹⁸⁹ ayetini naklederek bu ayette; “maktulün velisi hemen kısası uygulatmaya teşebbüs etmesin; aksine diyet almakla yetinsin veya affetmeye meyletsin” denilmek istendiğini ve böylece ayetin manasının, affa ve diyet almakla yetinmeye teşvik etmek olduğunu belirterek affetmenin faziletine dair; “Affetmeniz takvâya daha uygundur.”¹⁹⁰ ayetini nakletmektedir.¹⁹¹

Katilin affedilmesi konusunda ele alınan konulardan birisi de maktulün can çekişir halde henüz vefat etmeden önce kendi katilini affetmesi durumudur. Kitapta Hanefîler ve Hanbelîler’e göre; maktulün, ölümünden sonra yerine geçecek olan velilerine nispetle katilini affetme muhayyerliğinde daha fazla hak sahibi olduğu belirtildikten sonra “Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için kefarettir.”¹⁹² ayeti nakledilerek bu ayette kendisinden söz edilen kişinin kanını sadaka olarak veren maktulün kendisi olduğu hususunda alimlerin icmâ ettikleri bildirilmiştir.¹⁹³ Ancak bu ayetin tefsirine baktığımız tefsir kitaplarındaki açıklamalarda yaralanan kişinin yanında ve ölen kişinin velilerinin affetmesinden bahsedilmekte ve dolayısıyla böyle bir icmâın bulunmadığını tespit ettik.¹⁹⁴

3.21. Yaralamalarda Kısas Cezasının Hikmeti

Cezîrî, İslam hukukuna göre bir insanın organını kesen saldırganın tek cezasının caninin de o organını kesmek olduğunu söyledikten sonra bu konuda “Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir davranıştır...”¹⁹⁵ ayetini nakletmiştir.¹⁹⁶

Müellif burada; “Organ yaralanmalarına karşı misilleme cezası toplumda sakat ve özürlü kimselerin artmasına sebep olacaktır...” şeklindeki itiraza cevap olarak: “Aslında kısas

¹⁸⁸ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/230-231.

¹⁸⁹ el-İsrâ 17/33.

¹⁹⁰ el-Bakara 2/237.

¹⁹¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/232-233.

¹⁹² el-Mâide 5/45.

¹⁹³ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/238.

¹⁹⁴ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’u l-beyân fi te’vîli’l-Kur’ân*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir (Beirut: Müessesetü’r-Risâle, 1420/2000), 10/361-362; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa’lebî, *el-Keşf ve l-beyân an tefsîri’l-Kur’ân*, thk: Ubeyy Muhammed b. Âşûr (Beirut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 2002), 4/71.

¹⁹⁵ Şûrâ 42/40.

¹⁹⁶ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/294.

cezasının uygulanması nedeniyle sakat ve özürülülerin sayısı artmayacak aksine azalacaktır ve hatta tamamen ortadan kalkacaktır” dedikten sonra bu görüşünü desteklemek için “*Kisasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri, umulur ki sakınırsınız.*”¹⁹⁷ ayetini nakletmektedir.¹⁹⁸

3.22. Aile Düzeni

Müellif, İslam dininin aile düzenini tesis ederken karı-kocadan her biri için örf ve adete göre durumlarıyla mütenasip haklar belirlediğini söyledikten sonra; “*Kadınların, mâkul ve meşrû ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur.*”¹⁹⁹ ayetini nakletmiştir.²⁰⁰

3.23. Tövbe Edenin Şahitliğinin Kabulü

Müellif, Mâlikîler ve Şâfiîler’in; “Yol kesicilikten tövbe eden ama iyi hali görülmeyen kimsenin iyi halli olduğu görülünceye kadar şahitliği kabul edilmez. Şahitliğinde onu itham altında kalmaktan kurtaracak tek çare, iyi halinin görülmesi ve bütün müminlerin yolu üzerinde yürümesidir” şeklindeki görüşlerini aktardıktan sonra önce hırsızlık haddini bildiren Mâide 5/38 sonra da tövbeden bahseden “*Her kim de işlediği zulmünün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*”²⁰¹ ayetlerini nakletmiştir.²⁰²

4. Büyük Günahlar

Cezîrî, büyük günahların neler olduğu hususunda İbn Mesud’dan şu olayı nakletmektedir: İbn Mesud’a büyük günahlar hakkında sorulduğunda en-Nisâ sûresinin başından otuzuncu ayetine kadar oku ve “*Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi değerli bir yere koyarız*”²⁰³ ayetine gelince dur. Allah’ın sûrenin başından buraya kadar yasakladığı fiillerin hepsi büyük günahlardandır” diyerek cevap vermektedir. Sonrasında “Bu büyük günahlardan sakınan kimsenin kusurlarının örtüleceğini eklemiş ve “*Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi değerli bir yere koyarız.*”²⁰⁴ ayetini bu sözüne delil olarak aktarmıştır.²⁰⁵

¹⁹⁷ el-Bakara 2/179.

¹⁹⁸ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/295.

¹⁹⁹ el-Bakara 2/228.

²⁰⁰ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/357.

²⁰¹ el-Mâide 5/39.

²⁰² Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/365.

²⁰³ en-Nisâ 4/31.

²⁰⁴ en-Nisâ 4/31.

²⁰⁵ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/402.

4.1. Şirk Koşmak

Müellif büyük günahlar bölümünde bir insanın yaratma ve rızık verme hususunda bir kimseyi Allah'a ortak koşmasının büyük günahlardan olduğunu söyledikten sonra; “*Gökleri ve yeri yaratan O’dur. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da çiftler yarattı. Bu şekilde çoğalmanızı sağlamaktadır. O’na benzer hiçbir şey yoktur. O her şeyi işitir, her şeyi görür.*”²⁰⁶ ayetini nakletmektedir.²⁰⁷

4.2. Cana Kıymak

Haklı bir sebep olmadıkça masum bir insanın canına kıymanın kötülüğünü vurgulamak üzere; “*Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.*”²⁰⁸ ayetini nakletmektedir.²⁰⁹

4.3. Faiz

Faizin sosyo-ekonomik zararlarından bahsettikten sonra; “*Ey iman edenler! Karşılıklı rızâya dayanan ticaret dışında, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin ve kendinizi öldürmeyin.*”²¹⁰ ayetini nakletmiş ve Allah’ın bu ayette insanların mallarını haksız nedenlerle yeme suçunu adam öldürme suçuyla bir arada zikrettiğini vurgulamıştır. Sonrasında ise faizin gayrı meşru şekilde mal sahibi olma yollarından biri olduğu belirtilerek İslam’da bir Müslümanın diğer Müslümana kanı, malı, ırzı vb. her şeyinin haram olduğu söylenilmekte ve bu prensipleri dile getiren; Bakara 2/ 276, 278-279; en-Nisâ 4/2, 6 ayetlerini aktarmaktadır.²¹¹

4.4. Yetim Malı Yemek

Alimlerin yetimin malının vasiye helal olmayacağı üzerinde ittifak ettiklerini belirttikten sonra bu konudaki; “*Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde korkacak olanların kalpleri sızlasın; Allah’tan sakınsın ve doğru söz söylesinler.*”²¹² ve “*Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar.*”²¹³ ayetlerini nakletmektedir.²¹⁴

²⁰⁶ Şûrâ 42/11.

²⁰⁷ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/387.

²⁰⁸ en-Nisâ 4/93.

²⁰⁹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/388.

²¹⁰ en-Nisâ 4/29.

²¹¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/388.

²¹² en-Nisâ 4/9.

²¹³ en-Nisâ 4/10.

²¹⁴ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/389.

4.5. Cepheden Kaçmak

Savaşta cepheden kaçmak konusunda Allah yolunda şehadetin faziletine ve cepheden kaçmamaya dair; Âl-i İmrân 3/169-170 ile el-Enfâl 8/15-16 ve 45 ayetlerini nakletmektedir.²¹⁵

4.6. Zina İftirası Atmak

Kitabın kazf haddi bölümünde konu değişik açılardan ele alınmakla birlikte iffetli bir kadına zina iftirasında bulunmanın Allah'ın yasakladığı büyük günahlardan biri olması sebebiyle bu bölümde tekrar değinilmiş ve konuyla ilgili olarak; “*İmanlı, saf ve namuslu kadınlara iftira atanlar dünyada ve âhirette lânetlenmişlerdir, onlara büyük bir ceza vardır.*”²¹⁶ ayeti nakledilmiştir.²¹⁷

4.7. Yalancı Şahitlik

Cezîrî, alimlerin, yalancı şahitliğin büyük günahların en büyüklerinden biri olduğunu söylediklerini aktardıktan sonra Allah'ın insanları bu suçtan uzak durmalarını emrettiğine ve şirk ile birlikte andığına dair; “*...Öyleyse pislikten yani putlardan uzak durun ve asılsız sözden de kaçınınız.*”²¹⁸ ve “*De ki: “Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmedeği bir şeyi Allah’a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.*”²¹⁹ ayetlerini nakletmiştir.²²⁰

4.8. Yemîn-i Gamûs

Müellif, İbn Mesud’dan nakille Hz. Peygamber’in “Kim haksız yere bir Müslümanın malı aleyhinde yemin ederse, kendisine çok öfkeli olduğu bir halde Allah’ın huzuruna çıkacaktır” dedikten sonra “*Allah’a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle satanlara gelince, işte onların âhirette hiç nasipleri yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için elem veren bir azap vardır.*”²²¹ ayetini okuduğunu²²² aktarmaktadır.²²³

²¹⁵ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/390.

²¹⁶ en-Nûr 24/23.

²¹⁷ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/390.

²¹⁸ el-Hac 22/30.

²¹⁹ el-A’raf 7/33.

²²⁰ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/391.

²²¹ Âl-i İmrân 3/77.

²²² Müslim, *İman*, 222.

²²³ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/393.

4.9. Zina

Müellif, zinanın kötülüğü ve şiddetle kaçınılması gereken bir günah olması hakkında “*Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.*”²²⁴ ve “*Onlar, Allah ile beraber başka bir ilâha kulluk etmeyen, haksız yere, Allah’ın haram kıldığı cana kıymayan ve zina etmeyen kimselerdir. Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar.*”²²⁵ ayetlerini nakletmektedir.²²⁶

4.10. Koğuculuk

Cezîrî, koğuculuğu; “açıklanmasından hoşlanılmayan bir sırrı açığa vurmak” şeklinde tarif edildiğini söyledikten sonra bu konudan sakındıran; “... *fasık biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.*”²²⁷ ve “*Olur olmaz yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp iğneleyen, durmadan laf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen... kimselere, serveti ve çocukları var diye sakın boyun eğme.*”²²⁸ ayetlerini nakletmektedir.²²⁹

4.11. Allah’ın Rahmetinden Ümit Kesmek

Cezîrî Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyi de büyük günahlar arasında ele alırken Hz. Yakub’un oğullarına hitaben söylediği sözleri aktaran; “*Ey oğullarım! ... Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez!*”²³⁰ ayeti nakletmektedir.²³¹

4.12. Allah’ın Azabından Emin Olmak

Müellif, Allah’ın rahmetinden ümit kesmenin kötülüğünden bahsettikten sonra Allah’ın azabından emin olmanın da büyük günahlardan olduğunu söyleyerek; “*Allah’ın ansızın gelen azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası Allah’ın azabından emin olamaz.*”²³² ayetini aktarmıştır. Sonrasında ise bu ayetin tefsiri sadedinde Hasan-ı Basrî’nin (öl. 110/728) “Mümin, Allah’tan korku ve haşyet içinde taat ve ibadette bulunur. Facir ise, güven duygusu içinde olarak günah ve masiyet işler”²³³ şeklindeki sözlerini

²²⁴ el-İsrâ 17/32.

²²⁵ el-Furkân 25/68.

²²⁶ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/393.

²²⁷ el-Hucurât 49/6.

²²⁸ Kalem 68/10-14.

²²⁹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/396.

²³⁰ Yûsuf 12/87.

²³¹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/397.

²³² el-A’raf 7/99.

²³³ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Seleme (Riyad: Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1420/1999), 3/451.

nakletmiş ve “*Verdiklerini, rablerine dönecekleri inancından dolayı kalpleri ürpererek verenler...*”²³⁴ ayetinin de bu tefsiri doğrulayıcı nitelikte olduğunu söylemiştir.²³⁵

4.13. Kabe'nin Haramlığını Helal Kılmak

Müellif, Kabe'nin haramlığına riayetsizliği de büyük günahlar arasında saymış ve Allah, Kabe'yi emin yer kıldığını, onun yanında ve içinde savaşmayı yasakladığını belirttikten sonra bu konudaki Âl-i İmrân 3/97 ve el-Kureyş 106/3-4 ayetlerini nakletmiştir.²³⁶

4.14. Yolda Kalmışlara Yardım Etmemek

Müellif bu konuyla ilgili olarak cömertliğin halis müminlerin sıfatlarından olduğunu belirtmiş ve Allah'ın insanlara cömert olmalarını emrettiği Âl-i İmrân 3/133-134 ve el-İnsân 76/8 ayetlerini aktarmıştır.²³⁷

4.15. Ana Babaya Asi Olmak

Kişinin anne ve babasına asi olmamasından bahsederken Cezîrî, ana ve babalarına iyilikte bulunup onlara itaat etmenin Allah'a ibadet edilmesinin peşi sıra emredildiği el-İsrâ 17/23 ve en-Nisâ 4/36 ayetlerini nakletmiştir.²³⁸

4.16. Namazı Terk Etmek

Müellif, Allah'ın müminlere namaz kılmalarını ve onu bir ibadet olarak muhafaza edip gereken önemi vermelerini emrettiği en-Nisâ 4/103 ve el-Enfâl 8/3 ayetlerini aktarmaktadır.²³⁹

4.17. Sihir

Müellif, sihrin hakiki ve gayri hakiki olmak üzere iki kısma ayrıldığını ve Firavunun sihirbazlarının sihrin her iki türünü de yaptıklarını söyledikten sonra; “*Siz atın! dedi. Onlar atınca insanların gözlerini büyülediler, içlerine korku saldılar ve böylece büyük bir büyü gösterdiler.*”²⁴⁰ ayetini bunun göstergesi olarak nakletmiştir.²⁴¹ Firavunun sihirbazlarının sadece aslı olmayan birtakım hayaller ortaya koyabildiklerine dair “*O ‘Hayır, siz atın’ dedi.*

²³⁴ el-Mü'minûn 23/60.

²³⁵ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/397.

²³⁶ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/397.

²³⁷ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/398.

²³⁸ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/399.

²³⁹ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/401.

²⁴⁰ el-A'raf 7/116.

²⁴¹ Cezîrî, *el-Fıkıh*, 5/404.

*Bir de baktı ki, onların ipleri ve sopaları yaptıkları sihirden ötürü kendisine doğru akıp geliyor gibi görünüyor!*²⁴² ayetini nakletmiştir.²⁴³

Sihirbazın tevbesinin kabul edilip edilmeyeceği hususunda Hanbelîlerin, sihirbazın ve zındığın tövbesinin kabul edilmeyeceğine dair görüşlerini artararak onların görüşlerini “*Sihirbaz ise amacı ne olursa olsun başarıya ulaşamaz*”²⁴⁴ ve “*Oysa sihirbazlar gerçek bir başarıya ulaşamaz.*”²⁴⁵ ayetlerine dayandırdıklarını belirtmiştir.²⁴⁶

Müellif, sihrin etkisinin sınırları hakkında alimlerin ikiye ayrıldıklarını bir kısma göre sihrin etkisinin ancak sınırlı olduğunu diğer grubun ise sihrin etkisinin sınırsız olduğunu söylediklerini belirttikten sonra ikinci grupta bulunan alimlerin, Kur’an’da Hârût ve Mârût kıssasından bahsedilen; “*Onlar, Süleyman’ın hükümranlığı hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular. Gerçek şu ki Süleyman kâfir olmadı, fakat şeytanlar kâfir oldular; çünkü insanlara sihri, Bâbil’de iki meleğe, Hârût’la Mârût’a indirileni öğretiyorlardı.*”²⁴⁷ ayetini delil olarak ileri sürdüklerini söylemektedir. Ancak Cezîrî, bu ayetin sihrin mahiyetini ele almaması sebebiyle onlar için bir hüccet olamayacağını söylemektedir. Zira bu ayetteki “*Fakat onlar bu iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı.*” ifadesinden de anlaşılacağı üzere burada bahsedilen sihir, bazı koğucu ve arabozucuların karı-koca arasında yapmaya çalıştıkları hile ve fitnelerin bir çeşidi olup ayet sadece bu gibi kimselerin yaptıkları işlerin sonuçlarını ele almış ve bu sonuçlardan söz etmiştir.²⁴⁸

Müellif, sihrin gerçekliği hususunda Mâlikîlere göre; sihir gerçek ve realiteyle bağdaşmakta olduğunu belirttikten sonra onların Kur’an’da sihirden bahseden; el-Bakara 2/102; Yûnus 10/77-81 ve Tâhâ 20/66-73 ayetlerini bu görüşlerine dayanak olarak kabul ettiklerini söylemektedir.²⁴⁹

Cezîrî, eserinin bu bölümünde sihrin çeşitlerinden de bahsetmekte ve bazılarına ayetlerden deliller de getirmektedir:

1. Hile ve dalavere ile yapılan sihir: Bu yolla, aslı olmayan bazı hayaller ve göz aldanması meydana getirilir. Buna sîmâ da denilir. Hz. Musa ile sihirbazların

²⁴² Tâhâ 20/66.

²⁴³ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/405.

²⁴⁴ Tâhâ 20/69.

²⁴⁵ Yûnus 10/77.

²⁴⁶ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/405-406.

²⁴⁷ el-Bakara 2/102.

²⁴⁸ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/404-406.

²⁴⁹ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/406-407.

karşılaşmasından bahseden el-A'râf 7/116 ve Tâhâ 20/66 ayetlerinde sihrin bu türünden bahsedilmektedir.

2. “*Düğümlere üfürenlerin şerrinden...*”²⁵⁰ ayetinde bahsedilen düğümler üzerine okuyup üflemeyle yapılan sihir.

4. Yıldızlar vasıtasıyla yapılan sihirler: “*Sonra yıldızlara şöyle bir baktı; “Ben rahatsızım” dedi*”²⁵¹ ayetinden anlaşıldığı üzere Hz. İbrahim’in kavmi yıldızlar hakkında bilgi sahibiydiler. İbrahim, onlara yıldızın doğuş biçiminden delil çıkararak hastalanacağını ve mutlaka hastalanmak üzere bulunduğunu anlattı. “*Bunun üzerine diğerleri onu arkalarında bırakıp gittiler.*”²⁵² ayetinde kavminin salgına yakalanmamak için İbrahim’den yüz çevirip kaçtıkları anlatılmaktadır.

5. Şeytanlara yaklaşıp onlarla ilişki kurarak yapılan sihir: Bu, sihirlerin en şiddetli ve en tehlikeli çeşididir. “*Gerçek şu ki Süleyman kâfir olmadı, fakat şeytanlar kâfir oldular; çünkü insanlara sihri, Bâbil’de iki meleğe, Hârût’la Mârût’a indirileni öğretiyorlardı.*”²⁵³ ayetinde bahsedilen bu tür sihirdir.

Sihirbazın, kafirliği, şiddetli oldukça sihri de o derece kuvvetli ve etkili olur. “*Melekler şöyle cevap verecekler: “Hâşâ! Sen yüceler yücesisin. Bizim velîmiz onlar değil sensin. Gerçekte onlar cinlere tapıyorlardı; çoğu onlara inanmıştı*”²⁵⁴ ve “*(Bir de) o, zararı yararından daha yakın olan varlıklara yalvarıp yakarır. O ne kötü bir dost ve ne kötü bir arkadaştır!*”²⁵⁵ ayetlerinde bildirildiği üzere bu çeşit sihir yapan insanlar, cinlerin uyruğu ve kuludur. Bu tür sihrin “*Halbuki bu ikisinden, koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı.*”²⁵⁶ ayetinde belirtildiği üzere dostların arasını açarak onları birbirlerine kindâr birer düşman haline getirebileceği söylenilmektedir.²⁵⁷

Kitapta sihirden korunma ve kurtulma yollarına dair ayetlerden faydalanılarak verilen bilgiler şu şekildedir: Müellif, sihrin şerrinden öncelikle Allah’a sığınarak emin olunabileceğini zira Allah’a karşı gelmekten sakınan kimseyi koruma işini Allah’ın

²⁵⁰ el-Felak 113/4.

²⁵¹ es-Sâffât 37/88-89.

²⁵² es-Sâffât 37/90.

²⁵³ el-Bakara 2/102.

²⁵⁴ es-Sebe' 34/41.

²⁵⁵ el-Hac 22/13.

²⁵⁶ el-Bakara 2/102.

²⁵⁷ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/407-408.

üstleneceğini belirttiikten sonra “*Eğer sabreder ve sakınırsanız, onların tuzağı size hiçbir zarar veremez.*”²⁵⁸ ayetini nakletmektedir.

Sihrin kötülüğü gerçek anlamda Allah’a tevekkül etmekle de bertaraf edilebilir. “*Oysa Allah’ın izni olmadıkça onunla hiç kimseye zarar veremezlerdi.*”²⁵⁹ ve “*Allah’ı bırakıp sana yararı da zararı da olmayan varlıklara tapma...*”²⁶⁰ ayetlerinde her türden sihrin Allah’ın izni olmadan kimseye zarar veremeyeceği bildirilmektedir. Mümin kimse, kalbini sihirbazla ve onun yaptığı işlerle meşgul etmemeli kalbini sadece Allah’a taatle ve O’na güzelce kulluk etmekle O’nu fazlaca anmakla meşgul etmelidir. Böylece “*Ey iman edenler! Allah’a yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam bastırır.*”²⁶¹ ayetinde buyurulduğu üzere O’nun koruma ve desteğini kazanır.

Cezîrî, bazı selef ulemasının; “Allah’tan korkan kimseden her şey korkar. Allah’tan korkmayan kimseyi ise Allah her şeyden korkutur” dediğini aktardıktan sonra “*Biliniz ki Allah iman edenleri korur. Şu da muhakkak ki Allah hiçbir haini, hiçbir nankörü sevmez.*”²⁶² ayetinin onların sözlerine dayanak olarak nakletmiştir.²⁶³

Müellif, Allah’ın bir nimeti olarak zamanımızda sihir ve sihirbazların hemen hemen yok denecek derecede azaldığını ve bu zamanda sihirbaz olduğunu iddia eden kişinin ise ancak hile, dalavere, vehim ve aldatmacayla insanlardan kazanç sağlamaya çalışan bir yalancı ve hilekâr olabileceğini belirttiikten sonra “*Bu, Allah’ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.*”²⁶⁴ ayetini bu konudaki şükürünün bir ifadesi olarak nakletmektedir.²⁶⁵

Cezîrî, Hz. Muhammed’e sihir yapılması konusuna da değinmekte ve “*Allah seni insanlardan koruyacaktır.*”²⁶⁶ ayetinden anlaşılacağı üzere Resulullah’a yapılan sihrin onun aklına, ümmetine tebliğ ettiği vahye ve kavmi için koyduğu hükümlere hiçbir tesirinin olmadığını belirtmiştir. Hz. Peygamber’e sihir yapılmasının hikmetinin onun rabbi tarafından imtihandan geçirilmesi olduğunu söyleyip önceki peygamberlerden Hz. Nuh ve Eyyûb’un

²⁵⁸ Âl-i İmrân 3/120.

²⁵⁹ el-Bakara 2/102.

²⁶⁰ Yûnus 10/106.

²⁶¹ Muhammed 47/7.

²⁶² el-Hac 22/38.

²⁶³ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/409-410.

²⁶⁴ Yusuf 12/38.

²⁶⁵ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/410

²⁶⁶ el-Mâide 5/67.

imtihandan geçirilmiş olduklarını beyan eden el-Enbiyâ 21/76, 83-84 ayetlerini aktarmaktadır.²⁶⁷

Müellif sonrasındaki bölümde Hz. Muhammed'e sihir yapılmış olduğuna dair sahih kitaplarda yer alan hadislere rağmen bu olayı inkâr ederek; "Peygamberlerin büyüden etkilenebilir olmaları onların kullar için koydukları hükümlerin güvenilirliklerini ortadan kaldırır. Çünkü böyle bir durumda Peygamber, Cebrail'i görmediği halde görmüş gibi hayal edebilir kendisine bir şey vahyedilmediği halde vahyedildiğini zannedebilir" şeklinde itirazlar ileri sürenlere cevaplar vermektedir.

"Mucizeler ile Kur'an ve sünnetten sarih naslar gibi deliller, Resulullah'ın Allah tarafından kendisine tebliğ edilen hükümlerde doğru ve tebliğde masum olduğuna delalet etmektedirler" diye belirttikten sonra en-Necm 53/2-4; el-Mâide 5/67; el-Haşr 59/7 ve en-Nisâ 4/113 ayetlerini aktarmaktadır.

Mezkur sihrin Hz. Peygamber'in aklında hiçbir etki meydana getirmediği sadece diğer bedensel hastalıklar gibi cismini ve görme gücünü etkilediği hususunda raviler görüş birliği etmişlerdir. Nitekim "*Mûsâ: "Yok, (önce) siz atın" dedi. Bir de ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor.*"²⁶⁸ ayetinde daha önce Hz. Musa'ya da sihir yapıldığı açıkça belirtilmektedir.

Bu çalışmada incelediğimiz Abdurrahmân el-Cezîrî'nin *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* adlı eserinin karakteristik özelliklerinden birisi de salt fıkhi hükümlerden bahsetmek yerine bunlara ilaveten bu hükümlerin teşrî hikmetine ve toplumsal faydalarına da değinmesidir. Bu konu özellikle ahlak-ibadet ilişkisi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bölümde bizim açımızdan dikkat çekici nokta fıkhi hükümlerin hikmetleri ve faydalarından bahsedilirken sık sık ayetlere yer verilmesidir. Böylece bir kez daha Kur'an'ın insanlara sadece bazı şeyleri yapıp yapmamalarını bildiren ayetler içermediğini, bilakis bu emirlerin ve yasakların niçin ve hangi amaçla belirlendiğinden bahsettiğini görmekteyiz. Muhatapların kendilerinden istenilen davranışları yerine getirmelerinde bu etkili bir üsluptur.

Sonuç

Abdurrahmân el-Cezîrî, dört mezhebin görüşlerini içeren *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* adlı kitabında İslam dininin ana kaynağı olan Kur'an ayetlerine sık sık yer vermiştir. Bu kitabı bir tefsirci gözüyle incelediğimizde içeriğindeki ayetlerin hüküm istinbatı dışında

²⁶⁷ Cezîrî, *el-Fıkh*, 5/410-411.

²⁶⁸ Tâhâ 20/66.

da kullanıldığını gördük. Kur'an'ın ilk muhatapları olan Arapların diliyle inmiş olması ve kendisini apaçık Arapça bir kitap olarak tanımlaması sebebiyle nüzul dönemine kadar yeterli seviyede yazılı bir literatüre sahip olmayan Arapça için yazılı bir kaynak olmasına sebep olmuştur. Bu sebeple incelediğimiz kitaptaki fikhî terimlerin özellikle sözlük anlamları açıklanırken bu kelimelerin Kur'an'daki kullanılışları örnek olarak gösterilmiştir.

Eserde ayetlerden istifade edilen konulardan birisi de çeşitli vesilelerle okunacak veya okunabilecek olan ayetlere örnek verildiği bölümlerdir. Buralarda ayetin hüküm yönüne bakılmaksızın anlamsal ve lafzi özellikleri dikkate alınmaktadır.

Bu kitabın özelliklerinden bir tanesi de müellifin mukaddimede belirttiği üzere bazı teşrî hükümleri makâsîd ilişkisi çerçevesinde işlemedir. Zira bu teoriyle hükümlerin insanlar nezdinde hikmet ve faydalarına değinmektedir. Müellif bu yönde açıklamalarda bulunurken yine yeri geldikçe ayetlere başvurmaktadır. Bu da bize Kur'an'ın sadece fikhî hükümler içeren bir kitap olmadığını, bunun yanında ve belki daha öncelikli olarak insanların bu davranışları niçin yapmaları veya kaçınmaları gerektiğini telkin eden bir metot izlediğini göstermektedir.

Kitabın son bölümünde ise büyük günahlar ele alınmakta ve burada konuyla ilgili ayetlere yer verilerek bu günahların diğerlerine nazaran daha ön plana çıkmalarının sebeplerine vurgu yapılarak büyük günahların işlenmesi hâlinde ne gibi cezalara maruz kalacağı bildirilmektedir.

Neticede bu çalışma fıkıh kitaplarının Kur'an'ın sadece ahkam ayetlerini alıp diğerlerini almadığı gibi bir iddia taşımadıklarını gösterir. Aksine farklı amaçlarla çeşitli konulara kaynak olarak gösterdikleri ayetler bir fıkıh kitabının çok yönlü olduğunu gösteren en büyük delildir.

Kaynakça / References

- Büyükbaş, Nazım. “İslam Ceza Hukukunda Cezalandırma ve Maslahatların Korunması Arasındaki İlişki”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/34 (2013), 144-170.
- Cevâd Alî. *el-Mufasssal fî târîhi'l-'arab kable'l-İslâm*. 20 cilt. Beyrut: Dâru's-Sâkî, 4. Baskı, 2001.
- Cezîrî, Abdurrahmân. *el-Fıkkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. 5 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Cündioğlu, Düccane. *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999.
- Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Abdülmelik b. Abdullah. *el-Burhân fî usûli'l-fıkh*. thk. Salâh b. Muhammed. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Ferrâ, Yahya b. Ziyâd Ebu Zekerıyya. *Me'âni'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Yusuf en-Necâtî, Muhammed Ali en-Neccâr, Abdülfettâh İsmail eş-Şelebî. Mısır: Dâru'l-Mısriyye, ts.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî. *Târîhu Bağdâd*. thk. Beşşar Avvâd Ma'rûf. 16 cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2002.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekerıyyâ. *es-Sâhibî fî fıkhî'l-luğa*. nşr. Muhammed Ali Beydûn. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbn Haldûn. *Mukaddime*. thk. Halîl Şehhâde, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1988.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed Seleme. 8 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2. Baskı, 1420/1999.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim. *el-Ma'ârif*. thk. Servet Ukkâşe. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1992.
- Karaalp, Cahit. *Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu: Salat Kavramı Örneği*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Kıyık, Mustafa Harun. “İslâm Hukuku'nda Katl-Makâsıd İlişkisi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2019), 495-524.
- Okumuş, Mesut. “Semantik ve Analitik Açından Kur'an'da “Salât” Kavramı”. *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (2004/2), 1-30.
- Râgıb el-İsfahânî. *el-Müredâtü fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1412/1992.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 3. Baskı, 1420/2000.
- Sâid b. Mansûr. *Sünen*. thk. Habibu'r-Rahmân el-A'zamî. 2 Cilt. Hindistan: ed-Dâru's-Selefiyye, 1403/1982.

- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Ubeyy Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002.
- Sülûn, Murat. "Kur'an-ı Kerim'de Salatın Kavramsal Çerçevesi". *Sosyal ve Ferdî İşlevleri Açısından Namaz ve Cami -Tartışmalı İlmi Toplantı-*. Üsküdar Belediyesi Altunizade Kültür Merkezi, 2009. 17-46.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-İktirâh fî usûli'n-nahvi ve cedelih*. thk. Mahmûd Feccâl. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1409/1989.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Yüksel, Yakup. "Fikhî Tefsir Geleneğinde "Ahkâm-ı Kur'âniyye"nin Yeri". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2015), 161-181.
- Zerzûr, Adnan. *Medhal ilâ tefsiri'l-Kur'ân ve ulûmih*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1998.
- Zeydân, Corcî. *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*. Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2012.